

Kəşflər

Müharibənin nəticələri—Qırılmış bağlar

Betti Bleyer Baş Məqalə

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ, 11.1 (Yaz 2003)

© 2003. Azerbaijan International

Jurnalımızın nəşri üçün qoyulan son tarix sona çatmaq üzrədir. Saat tıqqıldayır, jurnalın bəzi hissəsi artıq nəşr olunmaqdadır. Tamamlanmamış yalnız bir səhifə qalıb—Baş məqalə. Və burada mən yazıçının ilhamının sönməsi kimi pis bir vəziyyətdəyəm. Baxmayaraq ki, mən indiyə kimi 40 belə məqalə yazmışam. Fikrimi çox çətinliklə cəmləyirəm. Fikrimi daim ABŞ-ın İraqa etdiyi hücumla bağlı verilən xəbərlər məşğul edir. Və indi bu ölkə daha faciəvi nəticələrlə üzləşir.

Bağdadda yerləşən Milli Arxeologiya Muzeyi lap bu yaxınlarda oğurlanıb talanmışdır (Aprelin 10-u və 11-i). 10,000 eksponatın yerləşdiyi bu muzey vaxtilə dünyada ən məşhur muzeylərdən biri idi. Bu eksponatlardan bəziləri 7,000 il əvvələ, Dəclə və Fərat çayları arasındakı vadidə mövcud olmuş ilkin sivilizasiya dövrünə aid idi.

Bu muzey bir vaxtlar dünyanın ən qədim hüquqi sənədlərindən biri olan Hammurappinin Qanunları yazılan lövhələr, həmçinin Gilqamış dastanını təsvir edən gil üzərində yazılar,

Ur hökmdar qəbiristanındakı xəzinələr, Nimrodda bu yaxınlarda aparılan qazıntı işləri, qızıl Şumer arfası, qaya rəsmləri, zinət əşyaları, fil sümüyü fiqurları, keramik dolça və vazalar, əsgərlər, qanadlı atlar təsvir olunan frizlər, və bir çox digər eksponatları ilə öyünürdü.

İndi onlar muzeyin döşəməsi üzərində dağıdılmış və sındırılmış vəziyyətdə atılıb qalmışlar. Onlardan bəziləri oradan daşınıb çıxarılmış və bəlkə də artıq qara bazara yol tapmışlar.

Necə oldu ki, belə soyğunçuluq baş verdi? Bəziləri bunun səbəbini ötən bu onillik ərzində, 1991-ci ildə Birinci Körfəz Müharibəsindən sonra BMT tərəfindən irəli sürülən sanksiyalar nəticəsində İraq camaatını bürümüş yoxsulluqda görürlər. Bəziləri isə sünni və şiə təriqətləri arasında mövcud olan dərin ziddiyyəti buna səbəb gətirirlər.

Digərləri isə barmaqlarını Vaşinqtona tuşlayır və Birləşmiş Ştatların muzeyin müdafiəsinə etinasız yanaşmasından və müharibə zamanı incəsənət xəzinələrinin qorunmasına dair 1954-cü il Haaqa Konvensiyasını pozmasından hiddətlənirlər. Bəziləri qeyd edirlər ki, dünya irsi yerləşən bu binanın girişində saxlanmış tank bu vəhşi azğınlığın qarşısını ala bilərdi. Orada yarım milyon nəfərlik qoşunun yerləşdiyini nəzərə alsaq, bir neçə ABŞ əsgərini muzeyin qarşısında yerləşdirmək və onlara binanın keşiyini çəkmək tapşırığını vermək çox çətin olardı mı? Görünür, ABŞ Neft Nazirliyinin binalarını qorumağa nail olmuş, amma məsələ mədəni tarixin qorunmasına gəldikdə, o ağır amneziyaya düçar olmuşdur. ABŞ müdafiə naziri Donald Ramsfeld Bağdadda həm özəl, həm də ictimai sektorların faciəvi surətdə soyğunçuluğa məruz qalmasına münasibətini bildirərkən çiyinlərini çəkmiş və “Belə şeylər olur” demişdi.

Bu hadisədən yalnız üç ay əvvəl ABŞ arxeoloqları Pentaqon rəsmiləri ilə görüşmüş və Milli Arxeologiya Muzeyinin ABŞ bombaları və raketlərinin hədəf nöqtəsindən kənar qalmasının vacibliyini bildirmişdilər. Onlar Pentaqon rəsmilərinə həmçinin Səddam hakimiyyətinin devriləcəyi təqdirdə soyğunçuluğun baş verə biləcəyinə dair də xəbərdarlıq etmişdilər.

Kimin günahkar olmasından asılı olmayaraq belə bir sual olunur: Tarix boyunca Bağdadın mühasirə vəziyyətindən və İraqın hər bir işğalından xilas ola bilmiş bu sənət əsərlərinin dağıdılıb-dağıdılmamasının və ya yoxa çıxıb-çıxmamasının bizim üçün nə fərqi var? Nə olsun? Bunun bizə nə dəxli var ki? Bunun bizim jurnala nə aidiyyəti var? Bəlkə də heç nə. Lakin ola bilsin ki, çox dəxli vardır.

Və sonra mən jurnalın bu nömrəsinin çapa hazırlanmış səhifələrini vərəqləyirəm. Biz bu nömrəyə tarixi hadisələr öz axınını dəyişməmişdən bir neçə ay əvvəl “Kəşflər” adını vermişdik. “Kəşflər” adını verərkən biz cəmiyyəti ruhlandıracaq və irəli apara biləcək yeni ideyaları aşkar etməyə ümid edirdik. Lakin məqalələri yaxından nəzərdən keçirdikdə onların əksəriyyətinin əvvəllər əldə edilmiş biliklərin tədqiqinə əsaslanaraq keçmiş öyrəndiyini görürəm. Bu meyl Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra (1991-ci ilin dekabrı) baş qaldırmışdır. Əsrlər və minilliklər boyunca baş verən işğallar və hücumların hissələrini aydınlaşdırmağa o qədər intellektual enerji sərf olunmuşdur ki. Artıq 21-ci əsrdə yaşamağımıza baxmayaraq hələ də bütün bu “rejim dəyişiklikləri” nin çox güman

ki, 5000-dən 10000 il bundan əvvəl yer üzərinə təsirdən öncə həyatın necə olduğunu dərk etməyə çalışırıq.

Məsələn, Fərid Ələkbərovun Erkən orta əsrlər əlyazmalarının sirlərini aşkar etmək sahəsində etdiyi axtarışları və ya Qəzənfər Paşayevin azərbaycan dilində danışan və təxminən 7-ci əsrdə İraqa emiqrasiya etmiş İraq Türkmənləri haqda verdiyi məqaləsini götürün. Bjornar Storfyel Şəki yaxınlığında yerləşən Kiş kilsəsində aparılan qazıntılar nəticəsində tapılmış Karbon-14 nümunələri tikilinin bəzilərinin fərz etdiyi kimi daha əvvəlki dövrə yox, məhz 12-ci əsrə aid olduğunu göstərir. Abbas İslamov və Ronni Qallaher daş üzərində aparılan işləmələri Azərbaycanda ilkin insanın yaşadığını sübut edən çoxsaylı faktlardır. Yaşı çox güman ki, 5000 il və ya daha çox olan “araba yolu” (bu şərti addır, əslində onların nə məqsədlə işləndiyi sübut olunmayıb) və “kürəvari daş oyuqlar” sözlərinin mənası hələ də ağılımıza gəlmir.

Müharibənin insanların şikəstliyinə, həyatların yarımçıq qalmasına və bununla da iqtisadiyyatın dağılmasına səbəb olur. Lakin gələcək nəsillər üçün müharibə keçmişlə olan əlaqələrin qırılması və artıq zamanın sınağından keçmiş zəngin biliyi əldə edə bilməmək deməkdir.

Rəid Əbdül Ridhar Məhəmməd adlı bir arxeoloq Nyu York Tayms qəzetinə bunları söyləmişdir: “Bir ölkənin sivilizasiyası bizimki kimi talanırsa bu onun tarixinin sona çatması deməkdir.”

Bizim sivilizasiyanın beşiyi olması ilə öyünən bu ölkə ilə bağlılığımız yoxdurmu? Bu, damarlarımızda axan qanın, DNT-nin izləri deyilmi? Bizim hamımız necə sağ qalmağa və bu planetdə birgə yaşaya bilməyə dair bəşəriyyətin ən gizli sirlərini anlamağa dərin ehtiyac duymuruqmu? Və biz çiyinlərimizi çəkərək bu kimi faciəvi itkilərin bizə dəxli olmadığını söylədiyimiz halda öz məhvimizi tezləşdirmirikmi?

Britaniya şairinin çox bəlağətli şəkildə söylədiyi kimi:

Heç bir kəs bütövlükdə bir ada deyildir,
Hər bir kəs qitənin bir hissəsidir
Əsasın bir hissəsi...
Hər bir insanın ölümü məni kiçildir,
Çünki mən Bəşəriyyətə aidəm
Ona görə də heç vaxt matəm zənginin
Kimin üçün səsləndiyini öyrənməyə çalışma
O sənin üçün səslənir

—Con Don, 17-ci əsr.

Şəkil:

15-ci əsrdə bir səyyah tərəfindən çəkilmiş bu xəritə İraqda, Kərbala şəhərində dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin məzarı yerləşən İmam Hüseyn məqbərəsindəki kitabxanada saxlanılır. Burada Şamaxı, Şirvan (Bakıdan şimalda) kimi Azərbaycan ərazi adları ərəb əlifbası ilə göstərilmişdir. Mənbə ANS televiziyasıdır.

Veb direktor: Betti Bleyer

Tərcümə etdi: Ülviyyə Məmmədova

Yoxladı: Aytən Əliyeva

Veb üçün hazırladı: Aydan Nəcəfova

AZERİ.org-a qoyuldu: Dekabr 2004